

Περιοδικὰ Ἀνάλεκτα

Biblische Notizen (τόμος 158/2013)

Ἡ πρώτη μελέτη τοῦ τρέχοντος τεύχους εἶναι τοῦ Bernard Gosse καὶ ἔχει ὡς θέμα του τὴ σχέση τῶν στίχων Ἱερ 50, 33-40 μὲ τοὺς ψαλμοὺς τοῦ ᾠδῶν Ἀσαφ στὸ βιβλίο τῆς Ἐξόδου καὶ μὲ τὴ νέα παράδοση γιὰ τὸν ᾠδῶν Ἀσαφ στοὺς Ψαλμοὺς 105-106 («Jérémie 50,33-40, en relation avec les psaumes d'Asaph et deutéro-Asaphites et le livre d'Isaïe»). Ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει ὅτι στὴν περικοπὴ τοῦ Ἱερεμίας γίνεται χρῆση τοῦ Ἱερ 13, 19-22 ἐναντίον τῆς Βαβυλώνας.

Στὴ συνέχεια ὁ Herbert Migsch («Das Lokaladverb šam in Jeremia 35,7») συζητᾷ τὴν ὑπόσχεση τοῦ Ἰωνάδᾶβ πρὸς τοὺς ἀπογόνους του στὸ Ἱερ 35, 7. Στὸ πρωτότυπο, στὸ ὁποῖο στηρίχθηκε ἡ μετάφραση τῶν Ο΄, ἡ ὑπόσχεση ἦταν ὅτι ἐφ' ὅσον θὰ τηρήσουν τὶς ἐντολές του θὰ κληρονομήσουν τὴ γῆ. Αὐτὸ στὴ συνέχεια στὸ μασωριτικὸ κείμενο ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὴν ὑπόσχεση ὅτι θὰ κληρονομήσουν τὴν Ἱερουσαλήμ, καθὼς τώρα τὸ κείμενο ἀφοροῦσε στοὺς Ρεχαβίτες. Ὁ Bernard Gosse στὴν ἐπόμενη μελέτη συζητᾷ τὴν πρόσληψη τῶν Ψαλμῶν ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Ἱερεμίας («L'enracinement du livre de Jérémie dans le Psautier - Teil 1») καὶ εἰδικότερα τῶν Ψαλμῶν τοῦ ᾠδῶν Ἀσαφ, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται στὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ οἱ ὁποῖοι τώρα συνδέονται μὲ τὴ δεύτερη ἔξοδο μὲ τὴ Βαβυλώνα.

Στὴν ἐπόμενη μελέτη ὁ Jan-Dirk Döhling συζητᾷ τὸ ρόλο τοῦ κήτους καὶ τῶν κυμάτων στὴν ἀφήγηση τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰωνᾶ 2 («Jona und des Meeres Wellen. Zum problemgeschichtlichen Horizont und zum traditionsgeschichtlichen Hintergrund»). Λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη τὶς παραδόσεις τῆς ἀρχαίας Ἑγγὺς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τὸ κήτος ἀντιπροσωπεύει τὶς ἐχθρικές πρὸς τὸν ἄνθρωπο δυνάμεις τοῦ χάους, τὶς ὁποῖες σὲ ἱστορικὸ ἐπίπεδο ὁ Ἰσραὴλ βιώνει στὸ πρόσωπο τῶν μεσοποταμιακῶν βασιλείων. Ὁ συγγραφέας συνδέει τὸ Ἰωνᾶς 2 μὲ τὸ Ἰωνᾶς 3, 4, ὅπου αὐτὲς οἱ δυνάμεις, ἡ Νινευὶ καὶ ὁ θυμωμένος προφήτης δὲν καταστρέφονται ἀλλὰ μεταμορφώνονται. Ἡ ἀξιοποίηση τῆς Πεσίττα στὴ διερεύνηση τῆς ὀρθότητος τῆς γραφῆς τοῦ Ψαλ. 71, 15 στὸ Sefer ha-Kuzari τοῦ Jehuda ha-Zevi εἶναι τὸ θέμα τοῦ ἄρθρου τοῦ Hans-Georg Mutius, πρὸς ἀκολουθεῖ («Der hebräische Text von Psalm 71,15 im Sefer ha-Kuzari von Jehuda ha-Levi und die Peschitta zur Stelle»).

Ἐπὶ ἀκολουθεῖ ἡ μελέτη τοῦ Johannes Bremer, ἡ ὁποία ἔχει ὡς θέμα τὴν θέσιν πρὸς καταλαμβάνουν οἱ πτωχοὶ στοὺς Ψαλμοὺς καὶ τὴ φροντίδα τοῦ Θεοῦ γι' αὐτοὺς («Doch den ܐܘܪܝܫܝܘܬܐ hob er aus dem ܥܘܪܝܫܝܘܬܐ empor. (Ps 107,41a). Eine synchrone Analyse des Umgangs Gottes mit den Armen im Psalter und diachrone Verortung im 5. Psalmenbuch (Ps 107-145) und im Schluss-Hallel (Ps 146-150)»). Ἡ παραβολὴ τῶν γεωργῶν εἶναι τὸ θέμα τῆς μελέτης πρὸς ἀκολουθεῖ («The

parable of the tenants in the vineyard: The narrative outline and its socio-historical plausibility»). Ὁ συγγραφέας, Armand Puig i Tàrrach, ἐντοπίζει τρία ἀφηγηματικά στάδια καὶ δύο ρητορικές ἐρωτήσεις στὴν ἀρχικὴ μορφή τῆς παραβολῆς. Καταλήγει ὅτι μὲ ἐξαίρεση τὸ Μκ 12, 9β (οἱ κακοὶ γεωργοὶ θανατώνονται καὶ ὁ ἀμπελώνας δίνεται σὲ ἄλλους), ἡ παραβολὴ ἀντικατοπτρίζει τὶς ἱστορικές συνθήκες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς.

Ὁ Peter-Ben Smit, στὴ συνέχεια, ἀξιοποιεῖ τὰ πορίσματα τῆς σύγχρονης ψυχιατρικῆς γιὰ νὰ ἀπαντήσει στὸ ἐρώτημα ἐὰν στὸ Φίλιπ 1, 21-25 ὁ Παῦλος ἐκδηλώνει αὐτοκτονικές τάσεις («War Paulus suizidal? Ein psychiatrisch-exegetischer Aufriss»). Καταλήγει ὅτι ἡ ἀπάντηση σὲ αὐτὸ τὸ ἐρώτημα εἶναι ἀρνητικὴ. Στὴν τελευταία μελέτη τοῦ τεύχους ὁ Predrag Dragutinovic συζητᾷ τὴ φράση «σύζυγος μιᾶς μόνο γυναίκας» στὸ Α΄ Τιμ 3, 2 («Bischofsamt und Ehe in 1Tim 3,2»). Ὁ συγγραφέας ἐξετάζει τὶς διάφορες ἐρμηνεῖες πού δόθηκαν κατὰ καιροὺς στὴ φράση καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ὁ συγγραφέας τῆς ἐπιστολῆς ἐδῶ τονίζει ὅτι ὁ ἐπίσκοπος πρέπει νὰ εἶναι ἕγγαμος. Τὸ «μιᾶς» ἐδῶ ἀναφέρεται στὴν πιστότητα τοῦ ἐπισκόπου.

Novum Testamentum (τόμος 55, τεῦχος 4/2013)

Στὴν πρώτη μελέτη τοῦ τρέχοντος τεύχους ὁ James R. Harrison σχολιάζει ἐρμηνευτικὰ τὴν ἀναφορὰ τοῦ Παύλου στὸ Ρωμ 1, 14 ὅτι εἶναι «ὀφειλέτης... Ἔλλησιν τὲ καὶ βαρβάροις» («Paul's "Indebtedness" to the Barbarian (Rom 1:14) in Latin West Perspective»). Στὴν ἐπιστολὴ ὁ ἀπόστολος χρησιμοποιοῦν συχνὰ τὸ λεξιλόγιο τοῦ «χρέους», τὸ ὁποῖο παραπέμπει στὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ γλῶσσα τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου μὲ ἔμμεσες ἀναφορὰς καὶ στὴν αὐτοκρατορικὴ πατρωνεῖα καὶ ἀναταπόδοση πού ἦταν γνωστὴ ἐπίσης στὶς δυτικὲς ρωμαϊκὲς ἐπαρχίες, ὅπου κατοικοῦσαν βαρβαρικὰ φύλα. Ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Παῦλος χρησιμοποιοῦν ἐδῶ αὐτὴ τὴ γλῶσσα γιὰ νὰ ὑπογραμμίσῃ τὸ χρέος τῶν παύλειων ἐκκλησιῶν νὰ δεχθοῦν ὡς μέλη τους καὶ ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ βαρβαρικὰ φύλα.

Ἀκολουθεῖ ἡ μελέτη τοῦ Christopher T. Holmes σχετικὰ μὲ τὴ σημασίαν τοῦ ὄρου «πάρεσις» στὸ Ρωμ. 3, 25 («Utterly Incapacitated. The Neglected Meaning of ΠΑΡΕΣΙΣ in Romans 3:25»). Ἀξιοποιώντας τὴ μαρτυρία τῶν ἀρχαίων πηγῶν (κυρίως τῶν ἱατρικῶν πραγματειῶν τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς περιόδου, ὅπως ἐκείνων τοῦ Ἀρεταίου), ὁ συγγραφέας προτείνει ὡς καταλληλότερη ἀπόδοση τοῦ ὄρου τὴ λέξη «παράλυση». Στὴν ἐπόμενη μελέτη ὁ Jan Lambrecht συζητᾷ τὴ σημασίαν τοῦ συνδέσμου «ὅτι» στὴ φράση τοῦ Α΄ Κορ. 2, 14β «ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται» («1 Corinthians 2:14. A Response to Laura B. Dingeldein»). Ὁ συγγραφέας ἐπιχειρηματολογεῖ ἐναντίον τῆς θέσεως τῆς Laura B. Dingeldein ὅτι ὁ σύνδεσμος εἶναι εἰδικὸς καὶ ὑποστηρίζει ὅτι εἶναι αἰτιολογικὸς.

Ἡ Jaqueline Assaël, στὴ συνέχεια («L'allègement du chagrin partagé: 2 Co 2:5») συζητᾷ τὴ σημασίαν τοῦ ὄρου «ἐπιβαρεῖν» στὸ Β΄ Κορ. 2, 5. Τέλος, ὁ John A.L. Lee ἐξετάζει καὶ συζητᾷ κριτικὰ τρία πρόσφατα λεξικά τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ ἐπισημαίνει σοβαρὰ προβλήματα σὲ αὐτὰ, τὰ ὁποῖα ὀφείλονται κυρίως στὴν

ἐξάρτησή τους ἀπὸ παλαιότερα παρωχημένα πλέον ἔργα («Etymological Follies. Three Recent Lexicons of the New Testament»).

Journal of Theological Studies (τόμος 64, τεῦχος 2/2013)

Στὴν πρώτη μελέτη τοῦ τρέχοντος τεύχους ὁ Robert C. Kashow ἀναζητᾷ θεολογικὲς ἐξηγήσεις γιὰ τὴν ἀποτυχία τῆς προφητείας τοῦ Ἀγγαῖος 2, 20-23 («Zechariah 1–8 as a Theological Explanation for the Failure of Prophecy in Haggai 2:20–23»). Ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει ὅτι πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση μπορεῖ νὰ συμβάλουν τὰ κεφάλαια Ζαχ. 1-8. Μία τέτοια προσέγγιση ἔχει ἱστορικὴ καὶ θεολογικὴ βάση καὶ ἀποκαλύπτει πῶς κατανόησε ὁ μεταϊουδαϊστικὸς Ἰούδας τὴν προφητεία τοῦ Ἀγγαίου καὶ τὴν καθυστέρηση στὴν ἐκπλήρωσή της.

Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Ἰωσήπος παρουσιάζει τοὺς Σαμαρείτες στὴ συνάφεια τῆς διαμόρφωσης τῆς ἰουδαϊκῆς ταυτότητας, εἶναι τὸ θέμα τῆς μελέτης πρὸς ἀκολουθεῖ («Josephus Constructs the Samari(t)ans: A Strategic Construction of Judean/Jewish Identity through the Rhetoric of Inclusion and Exclusion»). Ὁ Sung Uk Lim παρατηρεῖ ὅτι ὁ Ἰωσήπος υἱοθετεῖ ἄλλοτε τὴ γλῶσσα τῆς ὁμοιότητας καὶ ἄλλοτε τῆς διαφορᾶς, ὅταν μιλά γιὰ τοὺς Σαμαρείτες. Ἡ εἰκόνα τῶν Σαμαρειτῶν ὡς ἐχθρῶν τῶν Ἰουδαίων στὸ ἔργο τοῦ Ἰωσήπου ὀφείλεται στὴν προσπάθεια τοῦ τελευταίου νὰ κατασκευάσει τὴν ἰουδαϊκὴ ταυτότητα καὶ ἐπομένως τὰ ὅρια μεταξὺ τῶν δύο ομάδων εἶναι ρευστά. Ὁ Seth M. Ehorn, στὴ συνέχεια («Galatians 1:8 and Paul’s Reading of Abraham’s Story»), θέτει τὸ ἐρώτημα γιὰτὶ ὁ Παῦλος ἀναφέρεται σὲ «ἕνα ἄγγελο ἀπὸ τὸν οὐρανὸ» (Γαλ. 1, 8). Ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει ὅτι ἡ παύλεια ἀναφορὰ μπορεῖ νὰ ἐρμηνευτεῖ μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἀφήγησης γιὰ τὸν Ἀβραάμ στὸ βιβλίο τῆς Γένεσης, ὅπου ὁ ἄγγελος μεταφέρει τὴν ὑπόσχεση καὶ τὸ μήνυμα τοῦ Θεοῦ (Γέν. 18, 10. 14).

Στὴ μελέτη πρὸς ἀκολουθεῖ ὁ Larry Hurtado προτείνει ἕνα διαφορετικὸ μοντέλο ἀπὸ ἐκεῖνο τῶν Helmut Koester καὶ James Robinson (τῶν διαφορετικῶν γραμμῶν), ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἐξέλιξη τοῦ ἀρχέγονου Χριστιανισμοῦ («Interactive Diversity: A Proposed Model of Christian Origins»). Ὁ συγγραφέας ὑπογραμμίζει τὴν ἀδιαμφισβήτητη πολυμορφία τοῦ ἀρχέγονου Χριστιανισμοῦ, ἡ ὁποία προϋποθέτει μία πλούσια καὶ πολυποικίλη ἀλληλεπίδραση καὶ συνθετότητα καὶ προτείνει ὡς μοντέλο κατανόησης τῶν ἀρχαίων χριστιανικῶν ομάδων ἐκεῖνο τῆς «διαδραστικῆς ποικιλομορφίας». Ἡ σχέση τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἰούδα μὲ τὴν παράδοση τοῦ Α΄ Ἐνώχ (βλ. Ἰούδα 1, 6. 14-15 καὶ Α΄ Ἐνώχ 1, 9. 60, 8), οἱ χριστολογικὲς προεκτάσεις αὐτῆς τῆς σχέσης καὶ ἡ ταυτότητα τῶν «ψευδοδιδασκάλων» στὴν ἐπιστολὴ ἀποτελοῦν τὸ θέμα τῆς μελέτης τοῦ Simon J. Joseph στὴ συνέχεια («“Seventh from Adam” (Jude 1:14-15): Re-Examining Enochic Traditions and The Christology of Jude»).

Στὴν ἐπόμενη μελέτη ὁ Chris Jordan παρουσιάζει τὰ δύο φύλλα (4 folios) ἐνὸς ἑλληνικοῦ λεξιοναρίου πρὸς βρέθηκε πρόσφατα στὴ Σχολὴ Sherborne, στὸ Dorset («The Rediscovery of the Sherborne Lectionary»). Στὸ πρῶτο μέρος ὁ συγγραφέας

ας παρουσιάζει την ιστορία των φύλλων και παρέχει παλαιογραφικές πληροφορίες σχετικά με αυτό. Στο δεύτερο μέρος ασχολείται με ειδικότερα ζητήματα σχετικά με το κείμενο και τη χρονολόγηση του χειρογράφου. Καταλήγει ότι θα πρέπει να χρονολογηθεί νωρίτερα απ' ό,τι συνήθως. Όσον αφορά στο περιεχόμενό του, το λεξιόνριο παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, γιατί συνδέεται με τον τύπο άναγνωσμάτων της εκκλησίας των Ἱεροσολύμων (ένα αποστολικό άνάγνωσμα) και διασώζει γραφές διαφορετικές από εκείνες του εκκλησιαστικού κειμένου. Ἡ σχέση της επιστολής του Ἰούδα με τὸ Α' Ἐνώχ και οἱ επιπτώσεις πού εἶχε αὐτή στη συζήτηση γιὰ τὸν κανόνα τῆς Καινῆς Διαθήκης κατὰ τὸν 4° αἰ. ἀποτελοῦν τὸ θέμα τῆς μελέτης τοῦ Nicholas J. Moore, πού ἀκολουθεῖ («Is Enoch Also among the Prophets? The Impact of Jude's Citation of *1 Enoch* on the Reception of Both Texts in the Early Church»). Ὁ συγγραφέας διερευνᾷ πῶς ἡ παράθεση τοῦ Α' Ἐνώχ στὴν ἐπιστολὴ Ἰούδα ἐπηρέασε τὴν πρόσληψη τῶν δύο βιβλίων ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἐκκλησία. Ἐπιπλέον ὑποστηρίζει ὅτι αὐτὴ ἡ παράθεση δὲν ἦταν οὐσιαστικά ἡ αἰτία γιὰ τὶς ἀμφιβολίες πού διατυπώθηκαν ὅσον ἀφορᾷ στὴν κανονικότητα τῆς ἐπιστολῆς. Ὁ πραγματικὸς λόγος φαίνεται νὰ ἦταν ἡ μὴ γενικὴ ἀποδοχὴ τῆς ἐπιστολῆς.

Ὁ Anthony Briggman, στὴ συνέχεια («Irenaeus' Christology of Mixture»), συζητᾷ τὶς θέσεις τῶν A. Houssiau, H.A. Wolfson καὶ A. Grillmeier ὅσον ἀφορᾷ στὴ χριστολογία τοῦ Εἰρηναίου. Ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Εἰρηναῖος υἰοθετεῖ τὴ στωικὴ θεωρία περὶ μείξεως, προκειμένου νὰ ἐξηγήσει τὴ σχέση μεταξύ τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ τῆς θείας στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Στὴν ἐπόμενη μελέτη ὁ Paul Middleton συζητᾷ τὸ φαινόμενο τοῦ ἐθελούσιου μαρτυρίου στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία («Early Christian Voluntary Martyrdom: A Statement for the Defence»). Ὑποστηρίζει ὅτι παρὰ τὶς ὅποιες ἐπικριτικὲς φωνὲς τὸ φαινόμενο ἦταν συνηθισμένο καὶ ἀποδεκτὸ στοὺς πρώτους τρεῖς μεταχριστιανικοὺς αἰῶνες, ὅπως βεβαιώνουν μαρτυρολογικὰ κείμενα καὶ ἐθνικὲς πηγές. Προτείνει λοιπὸν μίαν ἐπανεκτίμηση τοῦ φαινομένου ἀπὸ τοὺς εἰδικούς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Τέλος, ὁ Aaron P. Johnson παρουσιάζει τὰ ἐπιχειρήματά του ἐναντίον τῆς θέσης τῶν Salvatore Borzi καὶ Christopher Jones, οἱ ὅποιοι θεωροῦν ὅτι τὸ ἔργο *Κατὰ Ἱεροκλέους* εἶναι γνήσιο ἔργο τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας («The Author of the *Against Hierocles*: A Response to Borzi and Jones»). Ὁ συγγραφέας ἀκολουθεῖ τὴ θέση τοῦ Thomas Hägg ὅτι πρόκειται γιὰ νόθο ἔργο τοῦ Εὐσεβίου παρὰ τὴ σύνδεση μετὰ τὸ ὄνομά του στὴ χειρόγραφη παράδοση.

Harvard Theological Review (τόμος 106, τεῦχος 4/2013)

Στὴν πρώτη μελέτη τοῦ τρέχοντος τεύχους ὁ D.A. Teeter συζητᾷ τὸν ὄρο «ἀνασγγραφὴ τῆς Βίβλου» («On "Exegetical Function" in Rewritten Scripture: Inner-Biblical Exegesis and the Abram/Ravens Narrative in *Jubilees*»). Πρόκειται γιὰ ἓνα οὐσιαστικὰ ἐξηγητικὸ ἔργο, ὅπου ὁμως ὁ συγγραφέας του διατηρεῖ ἐν πολλοῖς τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἀξιοποιήσει τὸ προηγούμενο βιβλικὸ κείμενο μέσα σὲ ἓνα νέο

ἀφηγηματικό πλαίσιο, τὸ ὁποῖο ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὶς δικές του ἰδεολογικὲς προϋποθέσεις.

Ὁ Frank S. Shon, στὴ συνέχεια («“Hellenistic Judaism” in the Works of Edwyn Robert Bevan»), συζητᾷ τὴ θέσιν τοῦ E. Bickermann ὅτι τὸν διωγμὸ τῶν Ἰουδαίων τῆς Παλαιστίνης στὰ χρόνια τῶν Σελευκιδῶν τὸν προκάλεσαν οἱ ἴδιοι οἱ Ἰουδαῖοι, μίᾳ θέσιν ποὺ προκάλεσε πολλὰ συζητήσεις. Ἐπιπλέον, ἐξετάζει τὴν θέσιν τοῦ V. Tcherikover ὅτι ὁ Βρετανὸς ἱστορικὸς Edwyn Bevan ἄσκησε ἐπιρροὴ στὴ σκέψιν τοῦ Bickermann. Στὴ μελέτη, ποὺ ἀκολουθεῖ, ὁ Terence L. Donaldson ἐξετάζει τὴ θέσιν τοῦ Chr. Baur γιὰ τὴ διάκριση μεταξὺ Χριστιανῶν ἐξ Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν ἐξ ἔθνῶν καὶ ἀποτιμᾷ τὸν ρόλο ποὺ αὐτὴ διαδραμάτισε στὴ μελέτη τοῦ Ἀρχέγονου Χριστιανισμοῦ μετὰ τὸν Baur («“Gentile Christianity” as a Category in the Study of Christian Origins»). Ἡ φράσις τοῦ ἀποστόλου Παύλου στὸ Α΄ Κορ. 15, 32 «εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ, τί μοὶ τὸ ὄφελος;», ἡ ὁποία ἀποτελεῖ *crux interpretum* μεταξὺ τῶν ἐρμηνευτῶν, ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς μελέτης τοῦ Daniel Frayer-Griggs, ποὺ ἀκολουθεῖ («The Beasts of Ephesus and the Cult of Artemis»). Ὁ συγγραφέας ἐστιάζει σὲ τρία βασικὰ ἐρωτήματα ὅσον ἀφορᾷ σὲ αὐτὸν τὸν στίχο: (α) τὸ ρῆμα «ἐθηριομάχησα» χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Παῦλο ἐδῶ κυριολεκτικὰ ἢ μεταφορικὰ, (β) ἐὰν δεχθῶμε τὴ μεταφορικὴ του σημασίαν, ὅπως συνήθως γίνεται στὴν ἔρευνα, ποιὸς χαρακτηρίζει ὁ Παῦλος ὡς θηρία, καὶ (γ) τί σημαίνει ἡ φράσις «κατὰ ἄνθρωπον».

Στὴν τελευταία μελέτη τοῦ τεύχους ὁ James Kurth σχολιάζει τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ δυτικοῦ κόσμου, κυρίως τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ τῆς Ἀμερικῆς ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸ καὶ τὴν παράλληλη ἄνοδο τοῦ Ἰσλάμ στὴ Μέση Ἀνατολή («A Tale of Two Collapses: The Twin Declines of the Christian Faith and the Traditional Family»). Ὁ συγγραφέας σημειώνει τὴν παράλληλη ἐγκατάλειψη τοῦ μοντέλου τῆς παραδοσιακῆς οἰκογένειας στὴν Εὐρώπην μὲ τὴν ἐνίσχυσίν του τὸν ἰσλαμικὸ κόσμον.

Zeitschrift für antikes Christentum (τόμος 17, τεῦχος 1/2013)

Τὸ τρέχον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ εἶναι ἀφιερωμένο στὴ σημασίαν τοῦ θαύματος τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία. Στὴν πρώτη μελέτη ὁ Heikki Solin συζητᾷ τέσσερις μεγάλες ἐπιγραφὰς ἀπὸ τὴν Ἐπίδαυρον (*IG 4²*, ἀρ. 121-124) καὶ συγκρίνει τὸ ἱερὸ τῆς Ἐπιδαύρου μὲ ἄλλα σύγχρονα πρὸς αὐτὸ ἱερὰ τῆς ἴδιας ἐποχῆς, ὅσον ἀφορᾷ στὴν πραγματοποίησιν σὲ αὐτὰ θαυματουργικῶν θεραπειῶν («*Inchriftliche Wunderheilungsberichte aus Epidauros*»).

Στὴ συνέχεια ὁ Christian Brockmann συζητᾷ τὶς πιθανὰ σχέσεις μεταξὺ θαυματουργικῶν θεραπειῶν σὲ ἱερὰ τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ στὴν ἐπιστήμην τῆς ἰατρικῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα («*Galen und Asklepios*»). Ὁ συγγραφέας στηρίζεται κυρίως στὸ ἔργο τοῦ Γαλννοῦ, ὁ ὁποῖος μολονότι ἀρθρώνει ἕναν ἐπιστημονικὸ λόγον στηριζόμενον σὲ λογοκρατικὰς ἀρχάς, ταυτόχρονα θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του μαθητὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ στὴν περίπτωσιν δύσκολων καὶ ἀνιάτων ἀσθενειῶν ἐπι-

καλείται τῆ θεϊκῆ βοήθεια. Στὸ τελευταῖο μέρος τῆς μελέτης ὁ Brockmann συγκρίνει τὴ στάση τοῦ Γαλινού μὲ τὴν ἐνθουσιώδη ἀφοσίωση στὸ θεὸ τοῦ Αἰλίου Ἀριστείδη. Ἀκολουθεῖ ἡ μελέτη τοῦ Thomas Pratsch, ὁ ὁποῖος ἐξετάζει τὴν πρακτικὴ τῆς ἐγκοιμήσεως στὰ βυζαντινὰ χρόνια («... erwachte und war geheilt': Inkubations darstellungen in byzantinischen Heiligenviten»). Ἡ πρακτικὴ αὐτῆ, γνωστὴ ἀπὸ τὰ ἔθνικὰ ἱερά τοῦ ἀρχαίου κόσμου συνεχίζει καὶ στοὺς βυζαντινοὺς χρόνους μὲ κάποιες διαφοροποιήσεις. Σύμφωνα μὲ τὰ ἀγιογραφικὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς οἱ ἐγκοιμήσεις λαμβάνουν χώρα τώρα σὲ ναοὺς καὶ ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν θεραπεία εἶναι ἅγιοι. Μετὰ τὴν θεραπεία ἦταν ἀπαραίτητη καὶ ἡ συνδρομὴ τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης. Ὁ συγγραφέας διακρίνει μία ἔνταση μεταξὺ τῶν δύο, τῆς θεραπείας σὲ κάποιον ναὸ καὶ τῆς ἱατρικῆς, τὴν ὁποία ἀποδίδει σὲ οἰκονομικὰ συμφέροντα.

Ὁ Christian Schulze, στὴ συνέχεια («Die Wundererzählungen in Palladius' Historia Lausiaca Eine medizinhistorische Betrachtung»), συζητᾷ τὴ μαρτυρία τοῦ Παλλαδίου γιὰ τὴν πρακτικὴ τῆς ἐγκοιμήσεως στὸ ἔργο του *Λαυσαϊκὴ Ἱστορία* (καὶ κυρίως στὸ κεφ. 29 τοῦ βιβλίου). Ἐξετάζονται οἱ ὁμοιότητες καὶ διαφορὲς μὲ τὶς γνωστὲς ἐγκοιμήσεις τῶν ἀρχαίων ἱερῶν καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Παλλαδίου ἐντάσσεται στὸ ἱστορικὸ τῆς πλῆσις κυρίως σὲ σχέση πρὸς τὴ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Στὴν ἐπόμενη μελέτη ὁ Michael Dörnemann ἀναλύει τὸ μοτίβο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς ἱατροῦ στὰ πατερικὰ κείμενα τοῦ 2^{ου} ἕως καὶ τοῦ 4^{ου} αἰ. καὶ σχολιάζει τὸ σωτηριολογικὸ του περιεχόμενον («Einer ist Arzt, Christus: Medizinales Verständnis von Erlösung in der Theologie der griechischen Kirchenväter des zweiten bis vierten Jahrhunderts»). Ἡ ἀνθρωπότητα ἀντιμετωπίζεται ὡς ἀσθενὴς ἐξαιτίας τῆς ἁμαρτίας, ἐνῶ ἡ θεραπεία προσφέρεται μέσα ἀπὸ τὴ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ δόγματα καὶ τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας. Ὅποιος ἔχει δεχθεῖ αὐτὴν τὴν θεραπεία, θὰ πρέπει στὴ συνέχεια νὰ τὴν ἐκφράσει ἔμπρακτα καὶ μὲ ἀγάπη νὰ τὴ μεταδώσει στοὺς φτωχοὺς καὶ ἀσθενεῖς.

Ἡ εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς ἱατροῦ στὸ ἔργο τοῦ ἱ. Αὐγουστίνου εἶναι τὸ θέμα τῆς μελέτης ποὺ ἀκολουθεῖ («Medicorum pueri - Zu einer Metapher bei Augustinus»). Ἡ συγγραφέας τῆς, Dorothea Weber, παρατηρεῖ ὅτι ὁ Αὐγουστίνος σπάνια χρησιμοποιεῖ τὴν εἰκόνα τῶν ἱερέων ὡς βοηθῶν ἱατρῶν στὸ θεραπευτικὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀντίθετα καὶ οἱ ἱερεῖς συχνὰ χρήζουν θεραπείας, ὅπως καὶ τὰ ὑπόλοιπα μέλη τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος, τῆς ὁποίας μάλιστα ἡ συμβολὴ στὸ θεραπευτικὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ πολλὰ φορὲς ὑπογραμμίζεται ἀπὸ τὸν Αὐγουστίνου. Στὴν τελευταία μελέτη τοῦ τεύχους ἡ Dorothea Zeppezauer ἐξετάζει τὴ γλῶσσα καὶ τὰ μοτίβα τῶν ἀφηγήσεων θαυμάτων σὲ χριστιανικὰ κείμενα καὶ ἐντοπίζει ὁμοιότητες μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἀντίστοιχων ἀφηγήσεων σὲ ἔθνικα κείμενα κυρίως ὅσον ἀφορᾷ στὴ γλῶσσα τῶν ἐγκοιμήσεων («Warum wirken Wunder? Die Sprache der Ärzte im Traum»).

Vigiliae Christianae (τόμος 67, τεῦχος 5/2013)

Στὴν πρώτη μελέτη τοῦ τρέχοντος τεύχους ὁ Jesse Hoover ἐξετάζει τὴν πιθανὴ σχέση τοῦ Πιόνιου, ποὺ φαίνεται νὰ ἐπεξεργάστηκε τὸν τελευταῖο κολοφῶνα τοῦ

Μαρτυρίου τοῦ Πολυκάρπου, μὲ τὸν ἀνώνυμο συγγραφέα τοῦ ἀπόκρυφου Βίου τοῦ Πολυκάρπου («False Lives, False Martyrs: Pseudo-Pionius and the Redating of the Martyrdom of Polycarp»). Ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει ὅτι δὲν ὑπάρχει καμία σχέση μεταξύ τους καὶ προτείνει μία νέα χρονολόγηση τοῦ χειρογράφου τῆς Μόσχας (τ. 3^{οο} - ἄρχ. 4^{οο} αἰ.), ἐντάσσοντάς το σὲ μία πολεμικὴ συνάφεια.

Στὴν ἐπόμενη μελέτη ὁ David L. Eastman παίρνει ἀφορμὴ ἀπὸ ἓνα ἀπόσπασμα, τὸ ὁποῖο ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῶν συζύγων τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου καὶ σχολιάζει, ξεκινώντας ἀπὸ τὰ κείμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὴ συζήτηση στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία σχετικά μὲ τὴν οἰκογενειακὴ κατάσταση τῶν ἀποστόλων («A “Eriphanus” and Patristic Debates on the Marital Status of Peter and Paul»). Ἐνῶ κάποιοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς δέχονται ὅτι οἱ ἀπόστολοι ἦταν παντρεμένοι, κάποιοι ἄλλοι ἀπέρριπταν κάθε τέτοια πιθανότητα. Ὁ συγγραφέας συνδέει τὴ συζήτηση μὲ τὶς ἀσκητικὲς τάσεις ποὺ ἐκδηλώνονται στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία.

Ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἱερωνύμου, ὁ Παυλινιανός, εἶναι τὸ θέμα τῆς ἐπόμενης μελέτης ποὺ ἀκολουθεῖ («Jerome and Paulinian, Brothers»). Ὁ Young Richard Kim ἐξετάζει τὶς ἐλάχιστες ἀναφορὲς σὲ αὐτὸν μέσα στὸ ἔργο τοῦ Ἱερωνύμου καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀνασυνθέσει τὴ βιογραφία του. Σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν μεγαλύτερο ἀδελφὸ του, ὁ Παυλινιανὸς φαίνεται ὅτι προτίμησε τὴ μοναστικὴ ζωὴ καὶ δὲν εἶχε μεγάλο συγγραφικὸ ἔργο. Ἐξαιτίας ὡστόσο τοῦ Ἱερωνύμου ὁ Παυλινιανὸς ἐνεπλάκην στὴ ὠριγενικὴ ἔριδα κατὰ τὸν 4ο αἰ.

Στὴν τελευταία μελέτη τοῦ τεύχους ἡ Therese Fuhrer ἐξετάζει ἐὰν ὁ Αὐγουστίνος ἀξιοποίησε στοιχεῖα τῆς μανιχαϊκῆς θεολογίας στὴν ἀνάπτυξη τοῦ δόγματος τῆς Νίκαιας («Augustine’s Moulding of the Manichaean Idea of God in the Confessions»). Ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἀντιμανιχαϊκὴ κριτικὴ τοῦ μύθου, ποὺ βρισκόμε κυρίως στὶς *Ἐξομολογήσεις* τοῦ Αὐγουστίνου, εἶναι ἡ ἀφειρητρία γιὰ τὴ διατύπωση μίας θεωρίας γιὰ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ, ὅπου ἡ βιβλικὴ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὰ μανιχαϊκὰ φαντάσματα.

Amos international (τόμος 7, τεῦχος 4/2013)

Τὸ τρέχον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ εἶναι ἀφιερωμένο στὴν τρίτη ἡλικία καὶ στὴ φροντίδα της. Στὴν πρώτη μελέτη ὁ Klaus Baumann διακρίνει μεταξὺ τῆς τρίτης καὶ τέταρτης ἡλικίας (μεταξὺ τῆς δημιουργικῆς φάσης τῶν ἡλικιωμένων καὶ ἐκείνης τῆς παραίτησης καὶ τῆς ἀπόλυτης ἀδυναμίας) καὶ συζητᾷ τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζει ὁ ἄνθρωπος σὲ αὐτὲς τὶς φάσεις («Alt werden und pflegebedürftig sein in Deutschland»). Ὡς βασικὰ προβλήματα ἐντοπίζει ἐκεῖνα τῆς ἀπώλειας τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς αὐτονομίας, καθὼς καὶ τὴν παραίτηση ἀπὸ τὴ ζωὴ. Προτείνει διάφορους τρόπους ἀντιμετώπισής τους.

Στὴν ἐπόμενη μελέτη οἱ Bernhard Bleyer, Andreas Hornig κ.ἄ. ἐξετάζουν τὰ ἠθικὰ προβλήματα ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν τεχνικὴ ὑποστήριξη τῶν γερόντων, οἱ ὁποῖοι πάσχουν ἀπὸ γεροντικὴ ἄνοια («Sicherheit oder Freiheit für Menschen mit Demenz? Zur Güterabwägung beim Einsatz von Detektions- und Ortungs-

systemen in der Pflege»). Ὡς βασικό ἠθικό δίλημμα ἐντοπίζει ἐκεῖνο τῆς ἐπιλογῆς μεταξύ τῆς ἀσφάλειας (πού προσφέρουν τέτοια τεχνικά μέσα) καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Uwe Sperling, στὴ συνέχεια («Todeswünsche ernst nehmen und den Lebenswillen stärken. Zur Suizidgefährdung und Suizidprävention im Alter»), συζητᾷ ἓνα δύσκολο θέμα τὸ ὁποῖο σπάνια ἀποτελεῖ ἀντικείμενο συζήτησης, ἐκεῖνο τῆς γεροντικῆς παραίτησης ἀπὸ τῆ ζωῆ καὶ τῆς αὐτοκτονίας στὴ γεροντικὴ ἡλικία. Ὁ συγγραφέας συζητᾷ τοὺς διάφορους παράγοντες πού ὀδηγοῦν σὲ αὐτὸ τὸ φαινόμενο καὶ προτείνει τρόπους πρόληψης.

Ἡ Marie-Jo Thiel συζητᾷ στὴν ἐπόμενη μελέτη τὴν κατ' οἶκον φροντίδα τῶν γερόντων στὴ Γαλλία, τὰ ἠθικά προβλήματα πού συνδέονται μὲ αὐτὴν, καθὼς ἐπίσης καὶ τὶς προκλήσεις πού ἀντιμετωπίζουν τὰ ἄτομα πού ἐργάζονται σὲ αὐτὴν («Sich um den älteren Menschen kümmern. Zu den ethischen Herausforderungen in der französischen Gesellschaft»). Ὁ Walter Lesch, τέλος («Sozialkatholizismus in Belgien. Ein (unbekanntes) Land der Gegensätze»), παρουσιάζει τὸν κοινωνικὸ ρόλο τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας στὸ Βέλγιο καὶ τοὺς ἱστορικοὺς παράγοντες πού ὀδήγησαν στὴ γέννησή του.

Evangelische Theologie (τόμος 73, τεῦχος 5/2013)

Τὸ τρέχον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ εἶναι ἀφιερωμένο στὴ θέση τῆς θρησκευτικῆς ἀλήθειας στὸν σύγχρονο κόσμο. Στὴν πρώτη μελέτη ὁ Christoph Seibert συζητᾷ τὴ σχέση μεταξύ ἀλήθειας καὶ θρησκείας καὶ τὸ μεθοδολογικὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο αὐτὴ ἡ σχέση πρέπει νὰ ἐξεταστῆ («Von der Wahrheit der Religion»). Ὁ συγγραφέας προσεγγίζει τὸ θέμα μὲ τὴ βοήθεια τοῦ πραγματισμοῦ. Καθὼς ἡ ἀλήθεια στὴν περίπτωση τῆς θρησκείας ἀποκαλύπτεται μέσα ἀπὸ ἔμμεσους ὑπαινιγμούς, ὁ Seibert καταλήγει ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο ἓνα σύνθετο πλέγμα μεθόδων, προκειμένου νὰ κατανοηθεῖ ἡ ἰδιαίτερη σχέση ἀλήθειας καὶ θρησκείας.

Ὁ Günter Thomas, στὴ συνέχεια («Die Versuchung religiöser Nostalgie. Eine protestantische Lektüre von Charles Taylors "Ein säkulares" Zeitalter»), συζητᾷ κριτικά τὸ ἔργο τοῦ Charles Taylor, *The Secular Age*. Παρατηρεῖ πὼς μολονότι θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς ἓνα ρωμαιοκαθολικὸ ἀπολογητικὸ ἔργο, θέτει στὸν Προτεσταντισμὸ διάφορους προβληματισμούς ὅσον ἀφορᾷ στὴ νεωτερικότητα καὶ τὴν πρόκληση νὰ ἀναπτύξει μία πολυεπίπεδη ἀντίληψη γιὰ τὴ λύτρωση, ἡ ὁποία νὰ ἀγκαλιάζει ὅλες τὶς πτυχὲς τῆς ζωῆς καὶ τὸ σωτηριῶδες ἔργο τοῦ Θεοῦ. Ἡ νέα μορφή τῆς ἱεραποστολικῆς στὸ πλαίσιο τῆς διαπολιτισμικῆς θεολογίας εἶναι τὸ θέμα τῆς μελέτης πού ἀκολουθεῖ («Dimensionen und Aufgaben des Faches Interkulturelle Theologie/Missionswissenschaft im Kanon theologischer Wissenschaft»). Ὁ Henning Wrogemann προτείνει ἓναν ἐπαναπροσδιορισμὸ τοῦ περιεχομένου καὶ τοῦ προσανατολισμοῦ τῆς ἱεραποστολικῆς, ὁ ὁποῖος θὰ λαμβάνει ὑπ' ὄψη τὴν προηγουμένη θεολογικὴ παράδοση.

Τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά τοῦ ὁμολογιακοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν εἶναι τὸ θέμα τῆς μελέτης τῆς Hanna Roose, πού ἀκολουθεῖ («Unentscheidbare

Fragen zwischen Überwältigungsverbot und Positionierungsgebot. Ein theoretischer und empirischer Beitrag zur Frage einer »Fachkultur« Religion»). Η συγγραφέας διακρίνει μία ένταση μεταξύ αυτού που είναι ήδη αποφασισμένο και εκείνου που πρέπει να αποφασισθεί από τον μαθητή και θεωρεί πως αυτή διαφοροποιεί το μάθημα των Θρησκευτικών από όλα τα άλλα σχολικά μαθήματα. Τέλος, μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα του μαθήματος των Θρησκευτικών, η συγγραφέας θέτει το ζήτημα της διαμόρφωσης μιας ιδιαίτερης «κουλτούρας» του μαθήματος.

Στα δύο τελευταία κείμενα του τεύχους, οι συγγραφείς τους, Michael Weinrich και Michael Welker, αντίστοιχα («Die Leuenberger Konkordie heute. Eine Zwischenbilanz nach 40 Jahren» και «Die Leuenberger Konkordie und ihre ökumenische Zukunft») συζητούν 40 χρόνια μετά την ύπογραφή της τῆς σημασίας που έχει η συμφωνία του Leuenberger για την Εὐαγγελική Ἐκκλησία. Τονίζουν την οἰκουμενική προοπτική και τις δυνατότητες που αυτή παρέχει και ὑπογραμμίζουν την ἀνάγκη ἡ Εὐαγγελική Ἐκκλησία νὰ ἐπιδιώξει μεγαλύτερη ἐνότητα.

*Αἰκατερίνη Τσαλαμπούνη, Λέκτορας Κ.Δ.
Τμήμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας, Α.Π.Θ.*

Participatio. Journal of the Thomas F. Torrance Theological Fellowship (τόμ. 4, 2013)

Τὸ τρέχον τεύχος τοῦ ἠλεκτρονικοῦ θεολογικοῦ περιοδικοῦ ποὺ ἐκδίδεται ἀπὸ τὴν Thomas F. Torrance Fellowship, περιλαμβάνει μελέτηματα ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ σχέση τοῦ T.F. Torrance μὲ τὴν Ὁρθόδοξη θεολογία. Στὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμα ὁ Matthew Baker προσφέρει μία συνοπτικὴ ἐπισκόπηση τῆς σχέσης καὶ τοῦ διαλόγου τοῦ Torrance μὲ ἐκφάνσεις τῆς Ὁρθόδοξης θεολογίας, στὸ πλαίσιο τοῦ οἰκουμενικοῦ διαλόγου ἢ τοῦ τρόπου πρόσληψης καὶ χρήσης τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἢ τῆς σχέσης του μὲ σύγχρονους Ὁρθόδοξους θεολόγους. Στὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ ἀφιερώματος, μὲ τίτλο «T.F. Torrance on the Centenary of his birth: A biographical and theological synopsis with some personal reminiscences» ὁ Thomas Noble, μὲ ἀφορμὴ τὰ ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ μεγάλου θεολόγου, παρουσιάζει σημαντικὲς λεπτομέρειες ἀπὸ τὴ ζωὴ του σὲ συνδυασμὸ μὲ μία σύντομη ἐπισκόπηση τῆς θεολογικῆς του συμβολῆς (μὲ ιδιαίτερη ἀναφορὰ στὴν ἀξιοποίηση τῶν Ἑλλήνων Πατέρων, τὴν τριαδικὴ θεολογία κ.ἄ.). Στὴ συνέχεια παρατίθεται συνέντευξη μὲ τὸν πρωτοπρεσβύτερο Γεώργιο Δράγα, ὁ ὁποῖος συνδεόταν γιὰ πολλὰ χρόνια μὲ στενὴ φιλικὴ σχέση μὲ τὸν Torrance καὶ στὴν ὁποία συνέντευξη γίνεται ἀναφορὰ σὲ προσωπικὲς ἀναμνήσεις καὶ θεολογικὰ σχόλια γιὰ τὴ σχέση τοῦ Torrance μὲ ἐπιφανεῖς Ὁρθόδοξους θεολόγους. Ὁ π. Brendan Relphrey στὸ ἄρθρο του «God and Rationality: A Reminiscence» προσφέρει μία προσωπικὴ μαρτυρία ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ ὁ ἴδιος δέχθηκε τὴν ἐπίδραση τῶν διαλέξεων τοῦ μεγάλου θεολόγου.

Στὴν συνέχεια ὁ Vladimir Cvetkovic στὸ μελέτημά του μὲ τίτλο «T.F. Torrance as an interpreter of St. Athanasius» παρακολουθεῖ τὸν τρόπο ποὺ ὁ Torrance κα-

τανοεί καὶ ἐρμηνεύει τὸν Ἀθανάσιο, διαρθρώνοντας τὴ σκέψη του σύμφωνα μὲ τὴν τριπλὴ κατανόηση τῆς ἐνανθρώπησης τοῦ Θεοῦ, ὅπως αὐτὴ ἐμφανίζεται στὸν Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ (ἐνσάρκωση στὴν κτίση, στὶς Γραφὲς καὶ κατεξοχὴν στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ). Ὁ Mark Mourachian στὸ μελέτημά του «Theological Realism in St. Ephrem the Syrian and T.F. Torrance», παρὰ τὶς προφανεῖς διαφορὰς ποὺ ἐντοπίζονται ἀνάμεσα στοὺς δύο θεολόγους (π.χ. διαφορετικὸ ἱστορικὸ καὶ ἐκκλησιαστικὸ πλαίσιο), ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναδείξει τὰ σημεῖα ἐκεῖνα ὅπου ἐμφανίζεται σημαντικὴ συγγένεια ἀπόψεων, ὅπως π.χ. στὴν κατανόηση τῆς Ἀποκαλύψεως, τῆς θεολογικῆς γνώσης κ.ἄ. Στὴ μελέτη ποὺ ἀκολουθεῖ μὲ τίτλο «Justification in St. Cyril of Alexandria, with some implications for Ecumenical Dialogue» ὁ Donald Fairbairn ἐπιχειρεῖ νὰ διερευνήσει τὸν τρόπο κατανόησης καὶ τὶς ἐπιπτώσεις στὸν οἰκουμενικὸ διάλογο ποὺ ἔχει ἡ περὶ δικαιοσύνης θεώρηση τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος σύμφωνα μὲ τὸν Torrance παρουσίασε τὴν πλέον ἐπιτυχημένη διατύπωσή της στὸ πλαίσιο τῆς ἱστορίας τῆς θεολογίας.

Ὁ Alexis Torrance στὸ ἄρθρο του μὲ τίτλο «The theology of Baptism in T.F. Torrance and its ascetic correlate in St. Mark the Monk» ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναδείξει τὸν τρόπο ποὺ ὁ Torrance ἀντιλαμβάνεται τὸ βάπτισμα, μὲ ἀφετηρία τὸν κεντρικὸ χριστοκεντρισμὸ του καὶ τὴ σημασία τοῦ Βαπτίσματος τοῦ Χριστοῦ ὡς τὸ ἀντιπροσωπευτικὸ βάπτισμα γιὰ ὅλα κερὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση, φέροντας τὸ ἔργο του σὲ διάλογο μὲ τὴ θεολογικὴ σκέψη ἑνὸς σημαντικοῦ ἀσκητῆ τοῦ 5^{ου} αἰῶνα, τοῦ ἁγίου Μάρκου τοῦ Μοναχοῦ. Ὁ Νικόλαος Ἀσπρούλης στὸ ἄρθρο ποὺ ἀκολουθεῖ μὲ τίτλο «T.F. Torrance and John Zizioulas on the Divine *Monarchia*: The Cappadocian Background and the Neo-Cappadocian solution», μὲ ἀφετηρία τὴν διαμετρικὰ ἀντίθεση κατανόηση τῆς ἔννοιας τῆς Μοναρχίας στὸν Θεὸ στοὺς δύο θεολόγους, διερευνᾷ τὶς ἐπιπτώσεις ποὺ ἡ κάθε κατανόηση ἔχει γιὰ τὴ θεολογικὴ μεθοδολογία τῆς χριστιανικῆς θεολογίας.

Στὸ ἄρθρο ποὺ ἀκολουθεῖ μὲ τίτλο «The Concept of energy in T.F. Torrance and in Orthodox theology», ὁ Stoyan Tanev ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναδείξει τὴ κεντρικὴ σημασία τῆς διάκρισης οὐσίας-ἐνεργειῶν στὸν Θεὸ γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη θεολογία, νὰ ἐξηγήσει γιὰ ποῖο λόγο ὁ Torrance δὲν φαίνεται νὰ συμμερίζεται τὴ σπουδαιότητα αὐτή, καταλήγοντας στὴν ἀνάδειξη τῆς σημασίας τῆς σχέσης τῆς θεολογίας τοῦ Torrance μὲ σύγχρονες ὄψεις τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης. Ὁ Alexei Nesteruk στὸ ἄρθρο τοῦ «Universe, Incarnation and Humanity: Thomas Torrance, Modern Cosmology, and beyond» ἐπιχειρεῖ νὰ ἐξετάσει τὸ παράδοξο τοῦ διαστήματος στὴν Ἐνσάρκωση, ὅπως αὐτὸ ἀναπτύσσεται σὲ σχετικὸ βιβλίο τοῦ μεγάλου θεολόγου, μέσα ἀπὸ τὴν προοπτικὴ τῆς σύγχρονης κοσμολογίας, ἐπιθυμώντας νὰ ἀναδείξει συγγένειες ἀνάμεσα στὴν Ἐνσάρκωση καὶ τὸ φιλοσοφικὸ παράδοξο τῆς ἐνσώματης ὑποκειμενικότητας.

Στὸ ἐπόμενο μελέτημα μὲ τίτλο «The Rationality of the Cosmos: A study of T.F. Torrance and Dumitru Staniloae», ὁ Taylor Carr ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναδείξει τὴ συγγένεια ποὺ παρατηρεῖται ἀνάμεσα στοὺς δύο θεολόγους σὲ σχέση μὲ τὸν τρόπο

πο θεώρησης τῆς ἀντικειμενικῆς λογικότητας καὶ τῆς συμπωματικότητας τοῦ κόσμου. Ὁ π. Νικόλαος Λουδοβίκος μὲ τὸ ἄρθρο του «Possession or wholeness? St. Maximus the Confessor and John Zizioulas on Person, Nature and Will» συζητάει κριτικά ἐπιμέρους ὄψεις τῆς ἐρμηνευτικῆς τοῦ Μητροπολίτη Περγάμου σὲ κείμενα τοῦ Μαξίμου, μὲ ἐπίκεντρο τὴν κατανόηση τῆς διαπλοκῆς τοῦ προσώπου μὲ τὴν οὐσία καὶ τὴ θέληση.

Στὴ συνέχεια τοῦ ἀφιερώματος ὁ Matthew Baker δημοσιεύει, μὲ σχετικὸ σχολιασμό, τὴν ὑπάρχουσα ἀλληλογραφία ἀνάμεσα στὸν π. Γεώργιο Φλωρόφσκυ καὶ τὸν Torrance, ἡ ὁποία ἀφορᾷ στὴ συνεργασία τῶν δύο θεολόγων στὴν ἐπιτροπὴ «Πίστη καὶ Τάξη», ἀλλὰ καὶ σὲ ἐπιμέρους ζητήματα ποὺ ἀφοροῦν στὴν ἐσχατολογία, τὴν Εὐχαριστία, τὴν Ἐκκλησία κ.ἄ. Τὸ ἀφιερῶμα ὁλοκληρώνεται μὲ δύο κείμενα τοῦ T.F. Torrance, τὰ ὁποία φανερώνουν τὸν τρόπο ποὺ ὁ ἴδιος ἔβλεπε τὴν Ὁρθοδοξία («The Relevance of Orthodoxy», «The Orthodox Church in Great Britain»).

St. Vladimir's Theological Quarterly (τόμος 57, τεῦχος. 3-4, 2013)

Τὸ τρέχον τεῦχος τοῦ γνωστοῦ ἀγγλόφωνου ὀρθόδοξου περιοδικοῦ φιλοξενεῖ ἐπιλεγμένα κείμενα ἀπὸ τὸ συνέδριο ποὺ ἔλαβε χώρα στὸν Βόλο ἀπὸ τὶς 24 ἕως τὶς 27 Μαΐου 2012, μὲ θέμα «Ἐκκλησιολογία καὶ Ἐθνικισμός», τὸ ὁποῖο διοργανώθηκε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος μὲ τὴν συνεργασία καὶ ἄλλων Ὁρθόδοξων θεολογικῶν Φορέων.

Στὸ πρῶτο κείμενο μὲ τίτλο «Οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἕλληνι: Ἐθνότητα καὶ Καθολικότητα», ὁ Μητροπολίτης Διοκλείας Κάλλιστος Ware κάνει ἀρχικὰ λόγο γιὰ τὴν εὐχαριστιακὴ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ὑπερβαίνονται ὅλα τὰ εἶδη διαιρέσεων, ἐνῶ σημειώνει ὅτι τὸ κριτήριο ὁργάνωσης τῆς Ἐκκλησίας ἱστορικὰ δὲν ἦταν ἡ ἐθνότητα ἀλλὰ μόνον ὁ γεωγραφικὸς παράγοντας. Ἐπίσης ἐξετάζει τὸν τρόπο ποὺ ἡ ἔννοια «ἔθνος» χρησιμοποιεῖται στὴν Ἁγία Γραφή, τονίζοντας ὅτι ἡ ἐθνότητα ἀποτελεῖ ὄντως τὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο ἡ κάθε τοπικὴ Ἐκκλησία ὑπάρχει ἀλλὰ σὲ καμιά περίπτωση δὲν πρέπει καὶ προσδιορίζει καὶ τὴν ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία εἶναι «Μία, Ἁγία, Καθολικὴ...» καὶ ὄχι Ἐθνικὴ Ἐκκλησία. Στὸ ἐπόμενο κείμενο, μὲ τίτλο «Ὁρθοδοξία καὶ Ἐθνικισμός: ἡ Αὐτοκεφαλία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανικῆς Μολδαβίας», ὁ Lucian Leustean μελετᾷ τὴ σχέση ἀνάμεσα σὲ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες καὶ τὸν ἐθνικισμὸ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 19ου αἰῶνα στὴν Νοτιο-ἀνατολικὴ Εὐρώπη, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἡ βυζαντινὴ ἀρχὴ τῆς συμφωνίας ἔχει προσδιορίσει τὶς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ κράτους στὴν περιοχὴ, μὲ τὴ θρησκευτικὴ καὶ πολιτικὴ ἐξουσία νὰ νοσταλγοῦν ἐξίσου τὸ πρότυπο αὐτό.

Ὁ Πασχάλης Μ. Κιτρομπλίδης, στὸ ἄρθρο του «Διαφωτισμός, Ἐθνικισμὸς καὶ ἐθνικὸ κράτος, καὶ ὁ ἀντίκτυπός τους στὸν Ὁρθόδοξο κόσμον», ἐπιχειρεῖ μίαν ἱστορικὴ ἀποτύπωση καὶ περιγραφή τοῦ εἴδους τῆς σχέσης μεταξὺ Ὁρθοδοξίας καὶ Διαφωτισμοῦ καὶ Ὁρθοδοξίας καὶ Ἐθνικισμοῦ, θέλοντας νὰ δείξει πὼς ἡ τρέχουσα καὶ κυρίαρχη ἐρμηνεία γιὰ τὶς σχέσεις αὐτὲς κρίνεται τουλάχιστον ὡς

ἀσπρήικτη καὶ ἀναχρονιστική. Ἡ Daniella Kalkandjiena, στὴ μελέτη της «Ὁρθοδοξία καὶ Ἐθνικισμὸς στὴ Ρωσικὴ Ὁρθόδοξία», ἐρευνᾷ τὴ σχέση μεταξύ Ὁρθοδοξίας καὶ ἔθνικισμοῦ στὴ Ρωσικὴ ὀρθόδοξη παράδοση, ἀναλύοντας μὲ κριτικὸ τρόπο τὴν εὐρέως διαδεδομένη ἀντίληψη ὅτι ἡ Ὁρθόδοξία ὑπῆρξε ἐκ γενετῆς συνδεδεμένη μὲ τὸν ἔθνικισμὸ.

Ὁ Δημήτρης Σταματόπουλος, στὸ μελέτημά του «Ὁρθόδοξος Οἰκουμενισμὸς καὶ τὸ Βουλγαρικὸ σχίσμα», μὲ ἀφετηρία τὴν προφανῆ ἰδεολογικὴ χρῆση τῆς ἐπίκλησης τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος τοῦ 1872 τὰ τελευταῖα χρόνια, ἡ ὁποία ἔστρεψε κάποιους ἐκπρόσωπους τῆς νεοελληνικῆς ἱστοριογραφίας νὰ διερωτηθοῦν ὡς πρὸς τὴν εἰλικρίνεια τῶν προθέσεων τῆς Τοπικῆς Συνόδου τοῦ 1872. Θὰ προσπαθήσει νὰ δείξει τὶς προϋποθέσεις αὐτῆς τῆς μεταμοντέρνας μετάλλαξης, ἀλλὰ ταυτόχρονα νὰ προσδιορίσει ποιοὶ ἦταν τὸ ἱστορικὸ περιεχόμενο τῆς οἰκουμενικῆς ἰδεολογίας τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα. Ὁ Βασίλειος Μακρίδης, στὸ ἄρθρο του «Γιατί οἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίες εἶναι ἐπιρρεπεῖς στὴν ἐθνικοποίηση;», προσπαθεῖ νὰ δείξει, μὲ βάση παραδείγματα κυρίως ἀπὸ τὸν ἑλληνόφωνο Ὁρθόδοξο χῶρο, ὅτι ἡ ἔντονη ἐθνικοποίηση τῆς Ὁρθόδοξίας κατὰ τοὺς τελευταίους δύο αἰῶνες δὲν θὰ πρέπει οὐσιαστικὰ νὰ ἐκπλήσσει, τονίζοντας τὴν ἀνάγκη νὰ θεωρηθεῖ τὸ ὅλο θέμα σὲ μία πρὸ οὐδέτερον βάση καὶ διὰ πέραν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ.

Ὁ Assaad Elias Kattan στὸ ἄρθρο του, μὲ τίτλο «Ἐπέκεινα τοῦ Ἐθνικισμοῦ: ἡ περίπτωση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιόχειας», θεωρεῖ ὅτι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο οἱ Ὁρθόδοξοι τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας αὐτοαποκαλοῦνται ὡς Ὁρθόδοξοι-Ρωμιοὶ («Rum-Orthodox») χαρακτηρίζεται τόσο ἀπὸ ἓνα βυζαντινὸ ὅσο καὶ ἀπὸ ἓνα ἀραβικὸ χρωματισμὸ. Σήμερα, οἱ Rum-Orthodox διχάζονται μεταξύ τῆς κατάρρευσης τῆς ἀραβικῆς ἐθνικῆς ἰδέας, τοῦ δικτατορικοῦ καθεστώτος τῆς Συρίας καὶ τοῦ συστήματος τοῦ κοινοτισμοῦ στὸ Λίβανο. Στὴ Διασπορά, ἡ κατάσταση τῶν Rum-Orthodox παρουσιάζει μία ἀμφισημία ἀνάμεσα στὴν ἔνταξή τους ὅσον ἀφορᾷ στὴ γλῶσσα καὶ τὴν ἔμφασή τους στὶς πολιτιστικὲς διαφορῆς.

Ὁ Χρῆστος Καρακόλης στὴ μελέτη του, μὲ τίτλο «Ἐκκλησία καὶ Ἔθνος στὴν Καινὴ Διαθήκη: ὁ σχηματισμὸς τῶν πρώτων χριστιανικῶν κοινοτήτων», ἀναφέρεται καταρχὰς στὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐθνικῆς ἰουδαϊκῆς ταυτότητας ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ ἀρχαίου ρωμαϊκοῦ κόσμου, ἡ ὁποία δημιουργεῖ καὶ τὰ προβλήματα στὶς νεοπαγεῖς πρωτοχριστιανικὲς κοινότητες, ἐνῶ στὴ συνέχεια ἐξετάζει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐπιχειρεῖ νὰ ἀντιμετωπίσει αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ προβλήματα. Ὁ Paul Meyendorff στὸ κείμενό του, «Ἐθνοφυλετισμὸς, Αὐτοκεφαλία καὶ Ἐθνικὲς Ἐκκλησίες: Μία Θεολογικὴ προσέγγιση καὶ ἐκκλησιολογικὲς συνέπειες», σημειώνει ὅτι καθὼς ἡ Ἐκκλησία εἶναι «ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ κόσμου», ἡ ταύτιση τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸ κράτος ἢ τῆς Ἐκκλησίας μὲ μία ἰδιαίτερη ἐθνικὴ ἢ ἐθνικὴ ταυτότητα, δημιουργεῖ σοβαρὰ θεολογικὰ προβλήματα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ καθαρὰ θεολογικὰ ζητήματα ποὺ ἡ κατάσταση αὐτὴ δημιουργεῖ, παρακωλύει σὲ μεγάλο βαθμὸ καὶ τὶς ἱεραποστολικὲς προσπάθειες τῆς

Ἐκκλησίας. Ὁ συγγραφέας θεωρεῖ ὅτι ἡ Αὐτοκεφαλία, ὅπως αὐτὴ γίνεται κατανοητὴ καὶ ἐφαρμόζεται σήμερα, ἔφτασε νὰ σημαίνει τὴν ἀπόλυτη ἀνεξαρτησία, χρησιμοποιώντας ὡς μοντέλο τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη-ἔθνη τοῦ 19ου αἰῶνα, ἐπιδεινώνοντας τὸ πρόβλημα τοῦ ἔθνικισμοῦ.

Ἡ Dragica Tadic - Ραρανικόλαου στὸ μελέτημά της, «Ἡ κατασκευὴ τῆς Ἐθνικῆς Ἰδέας καὶ Ταυτότητας μέσῳ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀφηγήσεων», ἀναφέρεται σὲ ὀρισμένα παραδείγματα ποῦ ἀφοροῦν στὴν οἰκοδόμησι τῶν βαλκανικῶν ἐθνῶν κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ 19ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνα, θέλοντας νὰ δεῖξει πὼς ἡ χρῆσις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀφηγήσεων σὲ ἓνα γεωγραφικὸ χῶρο δὲν ἔχει οὐσιαστικὰ ἀλλάξει ἐδῶ καὶ 150 χρόνια. Ὁ π. Cyril Honohan, στὸ ἄρθρο του «Ἐκκλησία καὶ ἔθνος ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς μετα-ἐκκοσμίκευσης» συζητᾷ τὸ φαινόμενο τὸ ὁποῖο χαρακτηρίστηκε ὡς «μετα-ἐκκοσμίκευση». Ὁ συγγραφέας ἀντιλαμβάνεται τὴν μετα-ἐκκοσμίκευση στὸ πλαίσιο τῶν μετα-ὀλοκληρωτικῶν κοινωνιῶν, ποῦ χαρακτηρίζεται τὸν δυαλισμὸ καὶ τὴν ἰδεολογικοποίηση τῆς Ἐκκλησίας, ἀν καὶ ἀναφέρεται καὶ στοὺς θετικὸς ρόλους, ποῦ ἡ μετα-ἐκκοσμίκευση διαδραματίζει, ὅπως π.χ. ὅτι ὠθεῖ τοὺς Χριστιανοὺς νὰ πιστεύουν μὲ ἕλλογο τρόπο.

Ὁ π. Γρηγόριος Παπαθωμᾶς, στὸ ἄρθρο του μὲ τίτλο «Ὁ Ἐθνοφυλετισμὸς καὶ [ἢ ἀποκαλούμενη] Ἐκκλησιακὴ “Διασπορά”» ἀναφέρεται μεταξὺ ἄλλων στὴν ἔννοια τοῦ Ἐθνοφυλετισμοῦ ὡς πηγὴ τροφοδοσίας τῆς ἐκκλησιακῆς «Διασπορᾶς», ἐνῶ θὰ κάνει λόγο καὶ γιὰ τὸ ἐκκλησιο-κανονικὸ περιγεγραμμένο τῆς ἔννοιας τοῦ Αὐτοκεφάλου. Ὁ συγγραφέας θὰ συζητήσει καὶ τὴν ἀναδρομικὴ κανονικὴ λύση τοῦ ζητήματος τῆς «Διασπορᾶς».

Ὁ Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης Ζηζιούλας, στὸ ἄρθρο του «Πρωτεῖο καὶ Ἐθνικισμὸς» ἐπιχειρεῖ νὰ ἀπαντήσει στὸ ἐρώτημα γιὰ τὸν τρόπο λειτουργίας τοῦ πρωτείου μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ ἔθνικισμοῦ, περιγράφοντας τὶς βασικὲς ἐκκλησιολογικὲς ἀρχὲς κατανόησης τοῦ πρωτείου (εὐχαριστιακὴ ταυτότητα Ἐκκλησίας, συνοδικότητα, κ.λπ.). Στὸ πλαίσιο αὐτὸ θὰ ἀναδείξει τὸν ρόλο τοῦ πρωτείου στὴν προοπτικὴ ὑπέρβασης κάθε εἴδους διαιρέσεως μέσα στὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, σημειώνοντας παράλληλα τὶς ἐκκλησιολογικὲς ἐκτροπὲς ποῦ ἐμφανίζονται στὸ περιβάλλον τῆς Διασπορᾶς.

Ὁ Θεάνστης Ν Παπαθανασίου στὸ ἄρθρο του «Σημάδια Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία» ἀναφέρεται σὲ ὀρισμένους ὄψεις τῆς σύγχρονης ἑλλαδικῆς ἐκκλησιαστικῆς πραγματικότητας ποῦ ἐμφανίζουν συχνὰ ὀρισμένη ἀπροσδόκητη συγγένεια μὲ τὸ ἀναδυόμενο, ὡς ἀπόρροια τῆς οἰκονομικῆς κρίσης, φασιστικὸ φαινόμενο. Στὸ ἐπόμενο ἄρθρο ὁ Παντελὴς Καλαϊτζίδης συζητᾷ τὸ θέμα «Ἐκκλησιολογία καὶ Παγκοσμιοποίηση: Σὲ ἀναζήτησις ἐκκλησιολογικοῦ «παραδείγματος» στὴν ἐποχὴ τῆς παγκοσμιοποίησης (σὲ συνέχεια τῶν προηγουμένων «παραδειγμάτων»: τοπικὸ, αὐτοκρατορικὸ, ἔθνικὸ)». Λαμβάνοντας ὡς ἀφετηρία θέσεις τοῦ π. Ἀλεξάνδρου Σμέμαν, ποῦ διακρίνει τρεῖς τύπους ἐκκλησιολογικῶν «παραδειγμάτων» καὶ σχέσεων τῶν ἐκκλησιῶν μεταξὺ τους, τὸ τοπικὸ, τὸ αὐτοκρατορικὸ καὶ τὸ ἔθνικὸ. Ἀκολούθως, θὰ ἐπικεντρωθεῖ στὸ ἐρώτημα ποῖο θὰ

μπορούσε να είναι το εκκλησιολογικό «παράδειγμα», με το οποίο η Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία θά πορευθεῖ στήν ἐποχή τῆς παγκοσμιοποίησης.

Ὁ Davor Džalto, στό ἄρθρο του «Ἐθνικισμός καί κρατική Ὁρθοδοξία», ἀναφέρεται στόν Ἐθνικισμό, στόν ἐθνοφυλετισμό καί στόν κρατισμό, πού ἀποτελοῦν διαρκεῖς προκλήσεις, τίς ὁποῖες ἡ Ὁρθοδοξία ἀντιμετωπίζει στίς χώρες ὅπου εἶναι παραδοσιακή καί κυρίαρχη πίστη. Στό τελευταῖο ἄρθρο τοῦ ἀφιερώματος ὁ Alexander Verkhovsky, συζητάει τὸ θέμα «Πολιτική Ὁρθοδοξία: Ἡ συμμετοχή τῆς θρησκείας στή διαδικασία σχηματισμοῦ τῆς ταυτότητας», ἀναδεικνύοντας τὸν ρόλο τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία, ἂν καί δὲν ἐμπλέκεται στήν πολιτική μὲ τὴ στενὴ ἔννοια τοῦ ὄρου, παραταῦτα προσφέρει τὴ δική της κοινωνική καί πολιτική θεωρία.

Σύναξη (τεῦχος 128, 2013)

Τὸ τρέχον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ *Σύναξη* περιλαμβάνει κείμενα πού σχετίζονται μὲ τὸν ἑορτασμό τῶν 1700 ἐτῶν ἀπὸ τὸ περίφημο Διάταγμα τῶν Μεδιολάνων, τὸ ὁποῖο καθιέρωσε τὴν ἀνεξιθρησκία στό πλαίσιο τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Δημήτρης Κυριάτος στό ἄρθρο του, μὲ τίτλο «Ἀνεξιθρησκία καί θρησκευτική μισαλλοδοξία στήν ὕστερη ἀρχαιότητα» ἐπεξεργάζεται καί διερμηνεύει τίς δηλώσεις, τὰ ἐπιχειρήματα καί τίς τοποθετήσεις τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀρχῶν γύρω ἀπὸ τὰ θρησκευτικά ζητήματα τῆς περιόδου. Ὁ Κωνσταντῖνος Μποζίνης στό μελέτημά του «Ὁ δρόμος πρὸς τὰ Μεδιόλανα. Ἡ ἐπίδραση τῆς χριστιανικῆς Ἀπολογητικῆς στή διακήρυξη τῆς ἀνεξιθρησκίας τὸ 313 μ.Χ.» ἐξετάζει τὴν ἀνεξιθρησκία πού διακηρύσσεται ἀπὸ τὸ Διάταγμα τῶν Μεδιολάνων στόν ὀρίζοντα τῆς χριστιανικῆς Ἀπολογητικῆς πού ἐφορμᾷ ἀπὸ τὸ ἀποστολικὸ κήρυγμα τοῦ 1^{ου} αἰῶνα καί ἀναπτύσσεται μὲ γοργοὺς ρυθμοὺς στή συνέχεια, μὲ ἐπίκεντρο τὴ πολιτικὴ σημασία τῆς προσευχῆς γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία.

Ὁ Θανάσης Ν. Παπαθανασίου στό ἄρθρο του «Θρησκευτικὴ ἐλευθερία χερμαζόμενῃ. Ἀνατροπὲς καί νοσταλγίες στίς διαδρομὲς τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας» ἐξετάζει τὸν ἀντιφατικὸ τρόπο καί τὰ σχόλια τῶν συντακτῶν τοῦ Πηδάλιου καί ἄλλων στοχαστῶν τῆς περιόδου ἐκείνης πάνω σὲ ἐπιμέρους ἐκκλησιαστικούς κανόνες, νόμους τοῦ κράτους καί πρακτικὲς πού ἀφοροῦν στήν εὐαγγελικὴ προάσπιση ἢ μὴ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας. Ὁ Βασίλειος Μακρίδης στό ἄρθρο του «Θρησκευτικὴ ἀνοχή καί ἐλευθερία στήν Εὐρώπη σὲ προνεωτερικό, νεωτερικό καί μετανεωτερικό πλαίσιο» ἐξετάζει τὴ σχετικὴ κληρονομιά τοῦ Διατάγματος τῶν Μεδιολάνων γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ πραγματικότητα θέτοντας σχετικὰ ἐρωτήματα γιὰ τὰ νέα δεδομένα πού ἐμφανίζονται στήν τρέχουσα πραγματικότητα καί τοὺς νέους τρόπους ἀντιμετώπισής τους.

Ὁ Βασίλης Ἀργυριάδης στή συνέχεια μὲ τὸ ἄρθρο του «Ἀνοικτὰ καταστήματα τὴν Κυριακή; Μὲ ἀφορμὴ τὰ Μεδιόλανα» ἀναζητᾷ ἕναν χριστιανικὸ λόγο πού μπορεῖ νὰ σταθεῖ στόν δημόσιο κῶρο ἔξ ἀφορμῆς τῆς πρόσφατης ἀπόφασης γιὰ τὸ ἀνοικτὰ τῶν ἐμπορικῶν καταστημάτων καί τίς Κυριακές. Στὴ συνέχεια ὁ Μιχάλης Μαριόρας μὲ τὸ ἄρθρο του «Οἱ θρησκευτικὲς ἐλευθερίες στό Ἰσλάμ» ἐπι-

χειρεῖ νὰ ἀναδείξει τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα τῆς ἰσλαμικῆς παράδοσης ποὺ μποροῦν νὰ βοηθήσουν στὴν ὑπέρβαση τοῦ φανατισμοῦ ποὺ φαίνεται νὰ συνιστᾶ συχνὰ τὸν βασικὸ τρόπο θεώρησης τοῦ Ἰσλάμ. Στὴ συνέχεια δημοσιεύεται ἡ προσωπικὴ μαρτυρία τῆς Λεόρα Γκόλτμπεργκ, μὲ τὸν τίτλο «Ἡ ἀπίστευτη ἱστορία τῶν Ἑβραίων τῆς Ζακύνθου». Μὲ ἀφορμὴ τὰ 30 χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Δημήτρη Κουτρομπῆ τὸ περιοδικὸ δημοσιεύει δύο ἐπιστολές του πρὸς τὸν τότε Ἀρχιεπίσκοπο Ἀρχιεπίσκοπο Κωνσταντίνου Ἀρίσταρχο. Τὸ τεῦχος ὁλοκληρώνεται μὲ τὴν καθιερωμένη στήλη του γιὰ τὸ βιβλίο.

The Greek Orthodox Theological Review (τόμος 57, τεῦχος 1-4, 2012)

Στὸ τρέχον τεῦχος τοῦ γνωστοῦ ἀγγλόφωνου ὀρθόδοξου περιοδικοῦ ποὺ ἐκδίδεται ἀπὸ τὴν Ἑλληνορθόδοξη Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στὴν Βοστώνη περιλαμβάνονται κείμενα ἀπὸ τὸ συνέδριο μὲ θέμα «Ἡ Ὁρθόδοξη χριστιανικὴ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευση στὸ πολυπολιτισμικὸ κόσμος», ποὺ ἔλαβε χώρα στὸ Φανάρι τὸν Ἰούνιο τοῦ 2011. Μετὰ τὸν σύντομο χαιρετισμὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου, ὁ Anton Vrame στὸ ἄρθρο του «Orthodox Christian Religious Education in a Pluralistic World» ἐπιχειρεῖ νὰ παρουσιάσει τὶς προκλήσεις τῆς πολυπολιτισμικότητας καὶ τοῦ πλουραλισμοῦ ποὺ ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσει ἡ ὀρθόδοξη ἐκπαίδευση, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴ θεματολογία (καλλιέργεια κριτικῆς σκέψης, διάλογος μὲ τὴν ἑτερότητα κ.ἄ.) ποὺ ἡ τελευταία ὀφείλει νὰ ἀναδείξει στὸ πλαίσιο αὐτό.

Ὁ Κυριάκος Σταυριανὸς στὸ ἄρθρο του «The Parable of the Good Samaritan in Patristic Thought» ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναδείξει τὴ σπουδαιότητα τῆς πατερικῆς ἐρμηνείας (4^{ος}-5^{ος} αἰῶνας) γιὰ τὴν Παραβολὴ τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτη, ἀναδεικνύοντας τὴν παιδαγωγικὴ χρησιμότητά της γιὰ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ τοὺς παιδικοὺς σταθμοὺς. Ἡ Βασιλικὴ Μητροπούλου στὸ ἄρθρο της «Historical Monuments in Intercultural Education» ἐξετάζει τὴ σπουδαιότητα τῶν ἱστορικῶν καὶ θρησκευτικῶν μνημείων γιὰ τὴ διαπολιτισμικὴ ἐκπαίδευση.

Ὁ Risto Aikonen στὸ μελέτημά του «What is the purpose of Religious Education in the Finnish Context?» ἐξετάζει τὴ θέση καὶ τοὺς στόχους τῆς θρησκευτικῆς ἐκπαίδευσης (ὅπως ἐπίσης καὶ τῆς σχετικῆς ὀρθόδοξης) στὴν πρωτοβάθμια καὶ δευτεροβάθμια ἐκπαίδευση στὴν Φινλανδία. Ὁ Ἀθανάσιος Βώτας στὴ μελέτη του (ἡ ὁποία ἀποτελεῖ στὴν πραγματικότητα περίληψη τῆς προτεινόμενης διδακτορικῆς διατριβῆς του, μαζί μὲ ἕναν ἀναλυτικὸ πίνακα περιεχομένων) «The Orthodox Ecological View as a Tool in the Environmental Education and the Care of the Ecumenical Patriarch for “Green Development”» ἐπιθυμεῖ νὰ ἀναδείξει τὴν ὀρθόδοξη θεολογικὴ θεώρηση γιὰ τὸ περιβάλλον, νὰ παρουσιάσει τὰ ἐκκλησιαστικὰ κείμενα ποὺ σχετίζονται μὲ ὄψεις τοῦ περιβάλλοντος, νὰ ἀποκρούσει τὶς αἰτιάσεις ἐναντίον τοῦ Χριστιανισμοῦ γιὰ τὴν οἰκολογικὴ κρίση κ.ἄ.

Ὁ Γεώργιος Κοράνης στὸ ἄρθρο του «The Patriarchal Apodixis of Christmas and Easter of His All Holiness Ecumenical Patriarch Bartholomew» ἐπιχειρεῖ μία

πολὸ συνοπτικὴ ἀνάλυση τοῦ περιεχομένου τῶν Πατριαρχικῶν Ἀποδείξεων ἐπὶ τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Πάσχα ἀπὸ τὸ 1992 μέχρι τὸ 2010. Στὴ συνέχεια ὁ Eduard Boryson στὴ μελέτη του «The Doctrine of Deification in the Works of Pavel Florensky and John Meyendorff: A Critical Examination» ἐπιχειρεῖ μία συγκριτικὴ θεώρηση τοῦ τρόπου πὸ οἱ δύο ἐκπρόσωποι τῆς ρωσικῆς θεολογίας, οἱ ὅποιοι εἶναι εὐρέως ἀποδεκτοὶ ὅτι ἀνήκουν σὲ διαφοροτικὲς σχολές, ἀντιλαμβάνονται τὴ θέωση.

Ἐπίσης ὁ Jonathan Morse στὴ μελέτη του «The Presence of Christ in the Eucharist: From Scripture to the Fourth Century from a Byzantine Perspective» διερευνᾷ τὴ σωτηριολογικὴ σπουδαιότητα τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ στὴν Εὐχαριστία, ὅπως αὐτὴ κατανοήθηκε στὴ Βίβλο καὶ στοὺς συγκεκριμένους Πατέρες (π.χ. Κύριλλος Ἱεροσολύμων, Βασίλειος Καισαρείας, κ.ἄ.). Ἐπίσης ὁ Nick Tarlson στὸ μελέτημά του «Greek Orthodox Liturgical Music in the United States: The Impact of the California Composers» διερευνᾷ τὴ διάφορες φάσεις στὴν ἐξέλιξη τῆς λειτουργικῆς μουσικῆς κατὰ τὴ διάρκειά του 20^{ου} αἰῶνα στὴς Η.Π.Α.

Ἐπίσης ἡ Anita Strezova στὸ ἄρθρο της «Mystery of the Triune God in Iconophile Apologia» ἐξετάζει τοὺς τρόπους προσέγγισης (ἀποφατικὴ θεολογία, θεία ὄνομα-τα/καταφατικὴ θεολογία, κ.ἄ.) τῆς γνώσης τοῦ Θεοῦ στοὺς εἰκονοφίλους θεολόγους (Ἰωάννης Δαμασκνός, Θεόδωρος Στουδίτης, Νικηφόρος Κωνσταντινουπόλεως) τῆς εἰκονομαχικῆς περιόδου. Ἐπίσης ὁ Jonathan Harris στὸ ἄρθρο του «Manuel II Palaiologos (1391-1425) and the Lollards» ἐξετάζει μία πρώιμη φάση στὴ σχέση τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολῆς μὲ τὴ Δύση, στὸ πρόσωπο τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ Παλαιολόγου τοῦ Β΄ καὶ τῶν Lollards, στὸ Λονδίνο τῆς ἐποχῆς.

Ἐπίσης ὁ Θεόδωρος Μεϊμάρας, στὴ συνέχεια μὲ τὸ κείμενό του «The Inter-Orthodox Consultation in Aghia Napa, Cyprus, March 3-9, 2011, on the Orthodox Response to the Faith and Order Study The Nature and Mission of the Church», προσφέρει μία ἐπισκόπηση καὶ κριτικὴ ἀξιολόγηση τῶν ἐργασιῶν τῆς σημαντικῆς αὐτῆς θεολογικῆς συνδιάσκεψης. Ἐπίσης ὁ Giovanni Costa στὴ μελέτη του μὲ τίτλο «Hypatia, the Daughter of Theon», ἀφοῦ παρουσιάσει τὴν προσωπικότητα τῆς περὶφηρης φιλοσόφου Ὑπατίας, ἐπιχειρεῖ νὰ διερευνήσῃ τὸ πλαίσιο καὶ τὴ συνθήκη πὸ ὁδήγησαν στὴ δολοφονία της. Τὸ τεῦχος ὀλοκληρώνεται μὲ ἐπίσημα ἀνακοινωθέντα τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ περιστασιακὲς ὁμιλίαι τοῦ Προκαθημένου τῆς Ὁρθοδοξίας.

Estudio Agustiniano, (τόμος 48, τεῦχος 2, 2013)

Τὸ τρέχον τεῦχος τοῦ ἰσπανόφωνου περιοδικοῦ φιλοξενεῖ ἐνδιαφέροντα ἄρθρα ποικίλης ὕλης. Ἐπίσης ὁ Macario Mina στὸ ἄρθρο του «De la union a la communion por lo sacramentologico: Hacia el sentido trinitario de la mistica y mistagogia cristianas» ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναδείξει τὴ σπουδαιότητα τοῦ μυστηρίου τῆς Τριᾶδος γιὰ τὴ μυστηριολογικὴ φύση τῆς χριστιανικῆς πνευματικότητας, ἡ ὁποία ἀποσκοπεῖ στὴν κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Τριαδικὸ Θεό. Ἐπίσης ὁ Alfonso Vives

Cuesta στη μελέτη του «La anemia simbolica como epicentro antropologico de la desacramentalizacion contemporanea» επιθυμεί να προτείνει έναν περιληπτικό όρισμό της ανθρωπολογίας των χριστιανικών μυστηρίων ως μέσο αντιμετώπισης της «συμβολικής αναιμίας» που βιώνεται στη μυστηριακή πρακτική ως μέσο για την πρόσβαση στον Θεό.

Στο κείμενο με τίτλο «La comunicacion filosofica y su divulgacion» ο Pablo Lopez Lopez προσπαθεί να εξετάσει την κεντρική θέση που φαίνεται να κατέχει η φιλοσοφική επικοινωνία ως βάση για την αυθεντική ανθρώπινη επικοινωνία. Ο Peter Pandimakil στο άρθρο του «Justicia como Nyaya-examen critic de la propuesta alternative avanzada por Amartya» επιχειρεί μία αναθεώρηση της αντίληψης του πολιτικού φιλοσόφου J. Rawls για την justice as fairness. Η Maria L. Mangado Alonso στο κείμενό της «La tierra de Edom y Moab: una coleccion de arte nabateo» εξετάζει διάφορα αρχαιολογικά εύρηματα (νομίσματα, πύλινα αντικείμενα καθημερινής χρήσης κ.λπ.) του αρχαίου λαού των Ναβαταίων που ζούσαν νοτιοανατολικά της Παλαιστίνης στα χρόνια του αρχαίου Ισραήλ.

Σύνθεσις (τόμος 2, τεύχος 2, 2013)

Στο πρώτο άρθρο του τρέχοντος τεύχους του ηλεκτρονικού θεολογικού περιοδικού του Τμήματος Θεολογίας του Α.Π.Θ., με τίτλο «Η 9^η έκδοση του Bibleworks και η αξιοποίηση των δυνατοτήτων του στη βιβλική έρευνα» ο Μόσχος Γκουτζιούδης παρουσιάζει τις βασικές λειτουργίες και δυνατότητες της τελευταίας έκδοσης του ειδικού βιβλικού λογισμικού. Στο επόμενο άρθρο με τίτλο «Death in Western Medieval Tradition» ο Φώτιος Ίωαννίδης επιχειρεί να παρουσιάσει μέσα από κείμενα, έργα τέχνης κ.ά. τον τρόπο που ο δυτικός μεσαιωνικός πολιτισμός κατανόησε τον θάνατο.

Η Μαρία Καζαμία-Τσέρνου, με το άρθρο της «The “prolepsis” of the Bible in the Paleologean Monumental painting of Thessaloniki», μελετά την εικονογράφηση, μεταξύ άλλων, των ναών «Άγιοι Απόστολοι και Αγία Αικατερίνη στη Θεσσαλονίκη για να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο η Βίβλος προσλαμβάνεται στη θεματολογία της βυζαντινής τέχνης στην εποχή των Παλαιολόγων. Ο Δημήτριος Κεραμιδάς στο άρθρο του «Ο Χριστιανισμός στη μετακωνσταντίνεια Ευρώπη. Από τη μεταστροφή στο Χριστιανισμό στη μεταστροφή των Χριστιανών;» ανιχνεύει την παρουσία, τη θέση και τον ρόλο του Χριστιανισμού στην Ευρώπη της μετανεωτερικότητας.

Ο Άνσελμς Κεσελόπουλος στο άρθρο του, «Η διάσωση της Δημιουργίας του Θεού. Προσέγγιση στη θεολογική σκέψη του Πατριάρχου Άντιοχείας Ίγνατίου Δ΄» μέσα από μία σχετική μελέτη του αιδιμου Πατριάρχη, επιχειρεί να αναδείξει δύο βασικές συντεταγμένες του έργου του, που αφορούν στη δημιουργία και στη φύση του υλικού κόσμου και στην εδθνήν του ανθρώπου απέναντι στη δημιουργία. Στο ακόλουθο άρθρο με τίτλο «Η στάση του βυζαντινού λογίου Δημητρίου Κυδώνη εναντι της θεολογίας του Γρηγορίου Παλαμά», η Άννα Κόλτσιου-Νικήτα

μέσα από τὰ κείμενα τοῦ Δημητρίου Κυδώνη ἐπιθυμῶ νὰ περιγράψῃ τὴ στάση του ἔναντι τοῦ μεγάλου ἡσυχαστῆ θεολόγου.

Ἡ Νίκη Παπαγεωργίου στὸ μελέτημά της «Christian Women in the Middle East: The modern debate» ἐπιχειρῶ νὰ συζητήσῃ μέσα ἀπὸ μία κοινωνιολογικὴ καὶ ἱστορικὴ ματιὰ τὴν παρουσία τῶν χριστιανῶν στὴν Μ. Ἀνατολὴ καὶ τὴ σχέση γυναίκα καὶ Χριστιανισμοῦ, ἀναδεικνύοντας τὶς σχετικὲς παρεκτροπὲς τῆς πατριαρχικῆς ἀντίληψης σὲ σχέση μὲ τὴν εὐαγγελικὴ ἰσοτιμία τῶν γυναικῶν. Στὴν προοπτικὴ αὐτὴ θὰ φέρῃ ὡς παραδείγματα γιὰ τὸν ρόλο τῆς γυναίκα, μεταξὺ ἄλλων, τὴν περίπτωση τῆς Θεοτόκου Μαρίας καὶ τὴν ἐνασχόληση τῶν γυναικῶν σὲ ἐθελοντικὲς ὁργανώσεις στὴν Αἴγυπτο.

Ὁ Ἰωάννης Πέτρου στὸ ἄρθρο του «Θρησκευτικὸς Πλουραλισμὸς καὶ Διαθρησκευτικὸς Διάλογος στὴ σύγχρονη κοινωνία», συζητᾷ τὴ θέση καὶ τὴ συνύπαρξη τῶν διαφορῶν θρησκειῶν στὸ πλαίσιο τῆς μετανεωτερικῆς κοινωνίας, ἥ ὁποία καθορίζεται μεταξὺ ἄλλων ἀπὸ τὸ σεβασμὸ τῆς ἑτερότητας, τὴν θρησκευτικὴ ἐλευθερία κ.λπ. Ὁ Παναγιώτης Σκαλτσῆς στὸ κείμενό του «Ἡ λατρεία κατὰ τὸν ἑνναιῶνα αἰῶνα στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἡ ἀπὸ τοὺς ἁγίους Κύριλλο καὶ Μεθόδιο ἀξιοποίησή της στὸ ἱεραποστολικὸ ἔργο», ἀφοῦ ἀναδείξει ὀρισμένους σημαντικὲς πτυχὲς τῆς λατρείας, ὅπως αὐτὴ ἔχει σχεδὸν ἀποκρυσταλλωθεῖ κατὰ τὸν 9ο αἰῶνα, θὰ ἀναφερθεῖ στὴν ἱεραποστολικὴ διάδοση τοῦ λειτουργικοῦ καὶ πνευματικοῦ πλοῦτου στοὺς σλαβικοὺς πληθυσμοὺς ἀπὸ τοὺς ἁγίους Κύριλλο καὶ Μεθόδιο.

Νικόλαος Ἀσπροῦλης